

I.ii

PHILOLACHES Recordatus multum et diu cogitavi
argumentaque in pectus institui multa 85
ego, atque in meo corde, si est quod mihi cor,
eam rem volutavi et diu disputavi,
hominem cuius rei, quando natus esset,
similem esse arbitrarer simulacrumque habere:
id repperi iam exemplum. 90
novarum aedium esse arbitror similem ego hominem,
quando natus est. ei rei argumenta dicam.
[atque hoc haud videtur veri simile vobis,
at ego id faciam esse ita ut credatis.
profecto ita esse ut praedico vera vincam.] 95
atque hoc vosmet ipsi, scio, proinde uti nunc
ego esse autumo, quando dicta audietis
mea, haud aliter id dicetis.
auscultate, argumenta dum dico ad hanc rem:
simul gnaruris vos volo esse hanc rem mecum. 100
aedes quom extemplo sunt paratae, expolitae,
factae probe examussim,
laudant fabrum atque aedes probant, sibi quisque inde exemplum
expetunt,
sibi quisque similis volt suas, sumptum operam <non> parcunt
suam.
atque ubi illo immigrat nequam homo, indiligens 105
cum pigra familia, immundus, instrenuos,
hic iam aedibus vitium additur, bonae cum curantur male;
atque illud saepe fit: tempestas venit,
confringit tegulas imbricesque: ibi
dominus indiligens reddere alias nevolt; 110
venit imber, perlavit parietes, perpluont,
tigna putefacit, perdit operam fabri:
nequior factus iam est usus aedium.
atque <ea> haud est fabri culpa, sed magna pars
morem hunc induxerunt: si quid nummo sarciri potest, 115

usque mantant neque id faciunt, donicum
 parietes ruont: aedificantur aedes totae denuo.
 haec argumenta ego aedificiis dixi; nunc etiam volo
 dicere, ut homines aedium esse similis arbitremini.
 primumdum parentes fabri liberum sunt: 120
 ei fundamentum substruont liberorum;
 extollunt, parant sedulo in firmitatem
 et ut in usum boni et in speciem~
 populo sint sibique, haud materiae reparcunt
 nec sumptus ibi sumptui esse ducunt; 125
 expoliunt: docent litteras, iura leges,
 sumptu suo et labore
 nituntur, ut alii sibi esse illorum similis expetant.
 ad legionem cum ita <paratos mittunt>, adminiculum eis danunt
 tum iam, aliquem cognatum suom. 130
 eatenus. abeunt a fabris. unum ubi emeritum est stipendium,
 igitur tum specimen cernitur, quo eveniat aedificatio.
 nam ego ad illud frugi usque et probus fui,
 in fabrorum potestate dum fui.
 postea quom immigravi ingenium in meum, 135
 perdididi operam fabrorum ilico oppido.
 venit ignavia, ea mihi tempestas fuit,
 mi adventu suo grandinem [imbremque] attulit;
 haec verecundiam mi et virtutis modum
 deturbavit detexitque a me ilico; 140
 postilla optigere me negligens fui.
 continuo pro imbre amor advenit [in cor meum],
 is usque in pectus permanavit, permadefecit cor meum.
 nunc simul res, fides, fama, virtus, decus
 deseruerunt: ego sum in usu factus nimio nequior. 145
 atque edepol ita haec tigna umide <iam> putent: non videor mihi
 sarcire posse aedes meas, quin totae perpetuae ruant,
 cum fundamento perierint nec quisquam esse auxilio queat.
 cor dolet, cum scio ut nunc sum atque ut fui,
 quo neque industrius de iuventute erat 150

<quisquam nec clarior> arte gymnastica:
disco, hastis, pila, cursu, armis, equo
victitabam volup,
parsimonia et duritia disciplinae aliis eram,
optumi quique expetebant a me doctrinam sibi.
nunc, postquam nihili sum, id vero meopte ingenio repperi.

ACTVS II

Sc. I

TRANIO Iuppiter supremus summis opibus atque industriis
me periisse et Philolachetem cupit erilem filium.
Occidit Spes nostra, nusquam stabulum est Confidentiae, 350
nec Salus nobis saluti iam esse, si cupiat, potest:
ita mali maeroris montem maximum ad portum modo
conspicatus sum: erus advenit peregre, periit Tranio.
Ecquis homo est, qui facere argenti cupiat aliquantum lucri,
qui hodie sese excruciarum meam vicem possit pati? 355
Ubi sunt isti plagipatidae, ferritribaces viri,
vel isti qui hosticas trium nummum causa subeunt sub falas,
ubi quinis aut denis hastis corpus transfigi solet?
Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit;
sed ea lege, ut offigantur bis pedes, bis brachia. 360
Ubi id erit factum, a me argentum petito praesentarium.
sed ego – sumne infelix, qui non curro curriculo domum?
PHILO. Adest, adest opsonium. Eccum Tranio a portu redit.
TR. Philolaches. **PHILO.** Quid est? **TR.** Et ego et tu –
PHILO. Quid et ego et tu? **TR.** Periimus.
PHILO. Quid ita? **TR.** Pater adest.
PHILO. Quid ego ex te audio? 365
TR. Absumpti sumus. Pater inquam tuos venit. **PHILO.** Vbi is est,
obsecro? **TR.** Ubi is est? Adest!
PHILO. Quis id ait? Quis vidit? **TR.** Egomet inquam vidi.
PHILO. Vae mihi.
Quid ego ago? **TR.** Nam quid tu, malum, me rogitas quid agas?
Accubas.
PHILO. Tutin vidisti? **TR.** Egomet, inquam. **PHILO.** Certe?
TR. Certe inquam. **PHILO.** Occidi,
si tu vera memoras. **TR.** Quid mihi sit boni, si mentiar? 370
PHILO. Quid ego nunc faciam? **TR.** Iube haec hinc omnia amolirier.

quis istic dormit? **PHILO.** Callidamates. **TR.** Suscita istum,
Delphium.

DEL. Callidamates, Callidamates, vigila. **CALL.** Vigilo, cedo
bibam.

DEL. Vigila. Pater advenit peregre Philolachis. **CALL.** Valeat pater.
PHILO. Valet ille quidem, atque ego disperii. **CALL.** Bis periisti?
Qui potest? 375

PHILO. Quaeso edepol, exsurge; pater advenit. **CALL.** Tuos venit
pater?

Jube abire rursum. Quid illi reditio etiam huc fuit?

PHILO. Quid ego agam? Pater iam hic me offendet miserum
adveniens ebrium,

aedis plenas convivarum et mulierum. Miserum est opus,
igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet; 380
sicut ego adventu patris nunc quaero quid faciam miser.

TR. Ecce autem iterum hic deposivit caput et dormit. Suscita.

PHILO. Etiam vigilas? Pater, inquam, aderit iam hic meus.
CALL. Ain tu, pater?

Cedo soleas mihi, ut arma capiam. Jam pol ego occidam patrem.

PHILO. Perdis rem. **DEL.** Tace, amabo. **TR.** Abripite hunc intro
actutum inter manus. 385

CALL. Iam hercle ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam
datis.

PHILO. Perii. **TR.** Habe bonum animum: ego istum lepide
medicabo metum.

PHILO. Nullus sum. **TR.** Taceas: ego, qui istaec sedem, meditabor
tibi.

Satin habes, si ego advenientem ita patrem faciam tuom,
non modo ne intro eat, verum etiam ut fugiat longe ab aedibus? 390
Vos modo hinc abite intro atque haec hinc propere amolimini.

PHILO. Vbi ego ero? **TR.** Vbi maxime esse vis: cum hac, cum istac
eris.

DEL. Quid si igitur abeamus hinc nos? **TR.** Non hoc longe,
Delphium.

Nam intus potate hau tantillo hac quidem causa minus.

PHILO. Ei mihi, quam istaec blanda dicta quo eveniant
madeo metu. 395

TR. Potin animo ut sis quieto et facias quod iubeo? **PHILO.** Potest.

TR. Omnium primum, Philematium, intro abi, et tu, Delphium.

DEL. Morigerae tibi erimus ambae. – **TR.** Ita ille faxit Iuppiter.
Animum advorte nunciam tu quae volo accurarier.

Omnium primumdum aedes iam face oclusae sient; 400
intus cave muttire quemquam siveris. **PHILO.** Curabitur.

TR. Tamquam si intus natus nemo in aedibus habitet. **PHILO.** Licet.

TR. Neu quisquam responset, quando hasce aedis pultabit senex.

PHILO. Numquid aliud? **TR.** Clavem mi harunc aedium Laconicam
iam iube efferri intus: hasce ego aedis occludam hinc foris. 405

PHILO. In tuam custodelam meque et meas spes trado, Tranio. –

TR. Pluma haud interest, patronus an cliens probior siet. 407-408

Homini, cui nulla in pectore est audacia, 409
quamvis desubito facile est facere nequiter: 411
verum id videndum est, id viri docti est opus,
quae designata sint et facta nequiter,
tranquille cuncta et ut proveniant sine malo,
ne quid potiatur, quam ob rem pigeat vivere. 415
Sicut ego efficiam, quae facta hic turbavimus,
profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint
neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.

Sed quid tu egredere, Sphaerio? Iamiam optime 419
praeceptis paruisti. **PVER.** Iussit maximo
opere orare, ut patrem aliquo absterreris modo,
ne intro iret ad se. **TR.** Quin etiam illi hoc dicito,
facturum me, ut ne etiam aspicere aedis audeat,
capite obvoluto ut fugiat cum summo metu.

Clavem cedo atque abi intro atque occlude ostium, 425
et ego hinc occludam.– Jube venire nunciam.

Ludos ego hodie vivo praesenti hic seni
faciam, quod credo mortuo numquam fore.

Concedam a foribus huc, hinc speculabor procul,
unde advenienti sarcinam imponam seni. 430

Sc. II

THEOPROPIDES Habeo, Neptune, gratiam magnam tibi,
quom med amisisti abs te vix vivom domum.

Verum si posthac me pedem latum modo
scies imposisse in undam, hau causast, ilico
quod nunc voluisti facere quin facias mihi.

435

Apage, apage te a me nunciam post hunc diem:
quod crediturus tibi fui, omne credidi.

TR. Edepol, Neptune, peccavisti largiter,
qui occasionem hanc amisisti tam bonam.

TH. Triennio post Aegypto advenio domum;
credo, exspectatus veniam familiaribus.

440

TR. Nimio edepol ille potuit exspectatior
venire, qui te nuntiaret mortuom.

TH. Sed quid hoc? Occlusa ianua est interdus.

Pultabo. Heus, ecquis intust? Aperitin fores?

445

TR. Quis homo est, qui nostras aedis accessit prope?

TH. Meus servos hic quidem est Tranio. **TR.** O Theopropides,
ere, salve, salvom te advenisse gaudeo.

Usquin valuisti? **TH.** Usque ut vides. **TR.** Factum optime.

TH. Quid vos? Insanin estis? **TR.** Quidum? **TH.** Sic, quia
foris ambulatis, natus nemo in aedibus

450

servat, neque qui recludat neque respondeat.

Pultando paene confregi hasce ambas foris.

TR. Eho – an tu tetigisti has aedis? **TH.** Cur non tangerem? 454-455

Quin pultando, inquam, paene confregi foris.

456

TR. Tetigistin? **TH.** Tetigi, inquam, et pultavi. **TR.** Vah. **TH.** Quid
est?

TR. Male hercle factum. **TH.** Quid est negoti? **TR.** Non potest
dici, quam indignum facinus fecisti et malum.

TH. Quid iam? **TR.** Fuge, obsecro, atque abscede ab aedibus.

460

Fuge huc, fuge ad me propius. Tetigistin foris?

TH. Quo modo pultare potui, si non tangerem?

TR. Occidisti hercle – **TH.** Quem mortalem? **TR.** Omnis tuos.

TH. Di te deaque omnes faxint cum istoc omine –
TR. Metuo, te atque istos expiare ut possies. 465
TH. Quam ob rem? Aut quam subito rem mihi adportas novam?
TR. Et heus, iube illos illinc ambo abscedere.
TH. Apscedite. **TR.** Aedis ne attigatis. Tangite
vos quoque terram. **TH.** Obsecro hercle; quin eloquere rem.
TR. Quia septem menses sunt, quom in hasce aedis pedem 470
nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.
TH. Eloquere, quid ita? **TR.** Circumspicedum, numquis est,
sermonem nostrum qui aucupet? **TH.** Tutum probest.
TR. Circumspice etiam. **TH.** Nemo est. Loquere nunciam.
TR. Capitale scelus est. **TH.** Quid est? Non satis intellego. 475
TR. Scelus, inquam, factum est iam diu, antiquom et vetus.
TH. Antiquom? **TR.** Id adeo nos nunc factum invenimus.
TH. Quid istuc est sceleris? Aut quis id fecit? Cedo.
TR. Hospes necavit hospitem captum manu;
iste, ut ego opinor, qui has tibi aedis vendidit. 480
TH. Necavit? **TR.** Aurumque ei ademit hospiti
eumque hic defodit hospitem ibidem in aedibus.
TH. Quapropter id vos factum suspicamini?
TR. Ego dicam; ausculta. Ut foris cenaverat
tuos gnatus, postquam rediit a cena domum, 485
abimus omnes cubitum; condormivimus;
lucernam forte oblitus fueram exstinguere;
atque ille exclamat derepente maximum.
TH. Quis homo? An gnatus meus? **TR.** St, tace, ausculta modo.
Ait venisse illum in somnis ad se mortuom. 490
TH. Nempe ergo in somnis? **TR.** Ita. Sed ausculta modo.
Ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuom.
TH. In somnis? **TR.** Mirum quin vigilanti diceret,
qui abhinc sexaginta annos occisus foret.
Interdum inepte stultus es, Theopropides. 495
TH. Taceo. **TR.** Sed ecce quae illi in somnis mortuos:
'Ego transmarinus hospes sum Diapontius.
Hic habito; haec mihi dedita est habitatio.

Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit,
quia praemature vita careo. Per fidem 500
deceptus sum: hospes me necavit isque me
defodit insepultum clam in hisce aedibus,
scelestus, auri causa. Nunc tu hinc emigra.
Scelestae hae sunt aedes, impia est habitatio’.

Quae hic monstra fiunt, anno vix possum eloqui. 505
TH. St, st.
TR. Quid, obsecro hercle, factum est? **TH.** Concrepuit foris.
TR. Hicin percussit! **TH.** Guttam haud habeo sanguinis;
vivom me accersunt Acheruntem mortui.

TR. Perii; illisce hodie hanc conturbabunt fabulam. 510
Nimis quam formido, ne manifesto hic me opprimat.
TH. Quid tute tecum loquere? **TR.** Abscede ab ianua.
Fuge, obsecro hercle. **TH.** Quo fugiam? Etiam tu fuge.
TR. Nihil ego formido, pax mihi est cum mortuis.

INTVS. Heus, Tranio. **TR.** Non me appellabis, si sapis. 515
Nihil ego commerui, neque istas percussi foris.
INTVS. Quaeso – **TR.** Cave verbum faxis. **TH.** Dic quid segreges
sermonem. **TR.** Apage hinc te. **TH.** Quae res te agitat, Tranio?
Quicum istaec loquere? **TR.** An quaeso tu appellaveras?

Ita me di amabunt; mortuom illum credidi 520
expostulare, quia percussisses foris.
Sed tu, etiamne astas nec quae dico optemperas?
TH. Quid faciam? **TR.** Cave respexis, fuge, operi caput.
TH. Cur non fugis tu? **TR.** Pax mihi est cum mortuis.

TH. Scio. Quid modo igitur? Cur tanto opere extimueras? 525
TR. Nil me curassis, inquam, ego mihi providero:
tu, ut occepisti, tantum quantum quis fuge,
atque Herculem invoca. **TH.** Hercules, ted invoco. –
TR. Et ego – tibi hodie ut det, senex, magnum malum.

Pro di immortales, obsecro vestram fidem, 530
quid ego hodie negoti confeci mali.

ACTVS V

Sc. III

CALLIDAMATES Vbi somno sepelivi omnem atque edormivi
crapulam,
Philolaches venisse dixit mihi suom peregre huc patrem
quoque modo hominem advenientem servos ludificatus sit,
ait se metuere in conspectum sui patris procedere. 1125
Nunc ego de sodalitate solus sum orator datus,
qui a patre eius conciliarem pacem. Atque eccum optime.
Jubeo te salvere et salvos cum advenis, Theopropides,
peregre, gaudeo. Hic apud nos hodie cenes, sic face.
TH. Callidamates, dei te ament. De cena facio gratiam. 1130
CALL. Quin venis? **TR.** Promitte: ego ibo pro te, si tibi non libet.
TH. Verbero, etiam inrides? **TR.** Quian me pro te ire ad cenam
autumo?
TH. Non enim ibis. Ego ferare faxo, ut meruisti, in crucem.
CALL. Age mitte ista ac te ad me ad cenam dic venturum. **TR.** Quid
taces?
CALL. Sed tu, istuc quid confugisti in aram? **TR.** Inscitissimus 1135
adveniens perterritus me. Loquere nunc quid fecerim:
nunc utrisque disceptator eccum adest, age disputa.
TH. Filium corrupisse aio te meum. **TR.** Ausculta modo.
Fateor potavisse, amicam liberasse absente te,
faenore argentum sumpsisse; id esse absumptum praedico. 1140
Numquid aliud fecit nisi quod summis gnati generibus?
TH. Hercle mihi tecum cavendum est, nimis qui es orator catus.
CALL. Sine me dum istuc iudicare. Surge, ego isti adsedero.
TH. Maxime, accipito hanc tute ad te litem. **TR.** Enim istic captio
est.
Fac ego ne metuam mihi atque ut tu meam timeas vicem. 1145
TH. Iam minoris omnia alia facio, prae quam quibus modis
me ludificatust. **TR.** Bene hercle factum, et factum gaudeo:
sapere istac aetate oportet, qui sunt capite candido.

TH. Quid ego nunc faciam? **TR.** Si amicus Diphilo aut Philemoni es, dicito eis, quo pacto tuos te servos ludificaverit: 1150

optumas frustrationes dederis in comoediis.

CALL. Tace parumper, sine vicissim me loqui, ausculta. **TH.** Licet.

CALL. Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo.

Is adiit me, nam eum prodire pudet in conspectum tuom 1154-1155

propterea quia fecit quae te scire scit. Nunc te obsecro, 1156

stultitiae adulescentiaeque eius ignoscas: tuost;

scis solere illanc aetatem tali ludo ludere.

Quidquid fecit, una nobiscum fecit: nos deliquimus.

Faenus, sortem sumptumque omnem, qui amica empta est, omnia

nos dabimus, nos conferemus, nostro sumptu, non tuo. 1161

TH. Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis

quam tu; neque iam illi sum iratus neque quidquam suscenseo.

Immo me praesente amato, bibito, facito quod lubet:

si hoc pudet, fecisse sumptum, supplici habeo satis. 1165

CALL. Disputet. **TR.** Post istam veniam quid me fiet nunciam?

TH. Verberibus caedere multum pendens. **TR.** Tamen etsi pudet?

TH. Interimam hercle ego te, si vivo. **CALL.** Fac istam cunctam

gratiam:

Tranioni amitte quaeso hanc noxiam causa mea.

TH. Aliud quidvis impetrari perferam a me facilius, 1170

quam ut non ego istum pro suis factis pessumis pessum premam.

CALL. Mitte quaeso. **TH.** Istumne ut mittam? Viden ut astat

furcifer?

CALL. Tranio, quiesce, si sapis. **TH.** Tu quiesce hanc rem modo

petere: ego illum, ut sit quietus, verberibus subegero.

TR. Nihil opust profecto. **CALL.** Age iam, sine ted exorarier. 1175

TH. Nolo ores. **CALL.** Quaeso hercle. **TH.** Nolo, inquam, ores.

CALL. Nequiquam nevis.

Hanc modo noxiam unam, quaeso, missam fac causa mea.

TR. Quid gravaris? Quasi non cras iam commeream aliam noxiam:

ibi utrumque, et hoc et illud, poteris ulcisci probe.

CALL. Sine te exorem. **TH.** Age abi, abi impune. Em huic habeto

gratiam. 1180

Spectatores, fabula haec est acta, vos plausum date.